

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2008 metai

2

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2009

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2008

2

Vilnius 2009

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2008

2

Vilnius 2009

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER

Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:

HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2009

© Straipsnių autoriai, 2009

S. C. ROWELL

***ANEKDOTA EMPORIKA: KAIP XV A. LIETUVOS PIRKLIAI ĮVEIKĖ
DIEVO IR VALDOVŲ SUKURTAS KLIŪTIS PREKIAUTI***

Visuomenę arba pavienius asmenis ištikus nelaimėi net ir dabartiniais laikais būtina turėti bendrų ir nesunkiai naudojamų mechanizmų, kuriais būtų galima įveikti susidariusias kliūtis. Moderniosios bendruomenės labiau vertina rašytinius įrodymus, tuo tarpu viduramžiais, nepaisant rašto svarbumo, asmeninis liudijimas (nors dažnai kartu su dokumentais) tvarkant reikalus buvo populiariesnis. Šiame straipsnyje pristatomi keli ligšiol nepublikuoti, Lietuvoje nežinomi prekybos kliūčių išsprendimo pavyzdžiai, kurie taip pat atspindi platesnį vėlyvesniųjų viduramžių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdieninio gyvenimo foną: aukštuomenės atstovų prekybą grūdų pertekliumi, laivų ties Kuršių Nerija sudužimą, prekybos pataisą, pasibaigus maro siautėjimui Pabaltijo regione.

Vilniaus vyskupas Andrius prekiauja grūdais

1483 m. birželio mėnesį Vilniaus vyskupas Andrius Goskovičius parašė laišką gerajam savo draugui, Gdansko burmistrui Jonui Ferberui, prašydamas pagalbos savo dvaro laikytojui Mikalojui iš Dubravos bei pusbroliui Morkui Goskovičiui, važiuojantiems Prūsijos kuo pelningiau parduoti (arba droviais vyskupo žodžiais, mainyti (*commutare*, o ne *vendere*)) vyskupo dvaro grūdus Karaliaučiuje arba Gdanske*. Jis nori prekiauti su vietiniais pirkliais arba su svečiais ir prašo praleisti jo prekes be maito. Tam, kad svečias (šiuo atveju vyskupas) tiesiogiai prekiautų su kitais svečiais, prieštaravo Gdansko ir LDK taisyklės. Dėl tokių pačiame dokumente aiškiai neįvar-

* Žr. priedą Nr. 2, p. 95.

dytų teisinių kliūčių (minima tik *ius commune*, bendra teisė) vyskupas pats negalėjo atlikti šio veiksmo. Kaip atlygi jis Ferberui pasiūlė galvoti apie Dievo atpildą, Andriaus maldas bei galimybę vyskupui įsijungti į kitus būsimus reikalus ginant Gdansko interesus. Iš šio tekstelio kyla keletas įdomių klausimų apie kasdieninį gyvenimą: ar jau XV a. 9-ajame dešimtmetyje Lietuva prekiaudavo grūdais? Ar Vilniaus vyskupas dalyvavo tokioje prekyboje? Kaip jis galėjo joje dalyvauti? Kokiomis struktūromis naudojosi vyskupas, tvarkydamas savo ūkį? Ar Vilniaus vyskupo pažadas ateityje tarpininkauti Gdansko reikaluose buvo realesnis už eilinę gražbylystę?

Istoriografijoje vyrauja du požiūriai į Lietuvos prekybą grūdais. Pasak Kurto Forstreuterio ir atsargaus jo pasekėjo Zenono Ivinskio, iki XVI a. vidurio lietuviai grūdais neprekiadavo arba prekiaudavo labai ribotai. K. Forstreuteris remiasi 1473 m. Normedijos maito įrašais, kuriuose skaitome apie medieną, pelenus, vašką, bet grūdai nėra minimi. Pastebėjęs tokios prekybos pėdsakus Vokiečių ordino šaltiniuose, Z. Ivinskis iš esmės padarė išvadą, jog viena kregždė – dar ne pavasaris¹. Tokiai griežtai neigiamai išvadai prieštaravo Henrykas Łowmiański, kuris nurodo, kad bent 1480–1482 m. lietuviai iš tikrųjų eksportavo grūdus į Vokiečių ordino valstybę ir į Gdanską. Tačiau 1482 m. grūdų kokybė buvo prasta ir prūsai neuoliai juos pirkdavo: *so doch des Littauwischen kornesz fast feyle was, nymandt des begerte in den steten zcu kewffen*². Dėl to, kad 1482 m. Ldk Kazimieras Jogailaitis uždraudė išvežti grūdus iš LDK, kaip ir savo ruožtu Vokiečių ordino didysis magistras neleido eksportuoti grūdų iš Prūsijos, nes tais metais visame regione siautė badas, reikia pripažinti, kad iki bado kažkokia prekyba grūdais vykdavo beveik nuolat³. Šiems teiginiams, regis, trūksta logikos. Žmonės badauja, bet uoliai atsisako pirkti nors ir blogos kokybės lietuviškus grūdus. Tikriausiai H. Łowmiański ne taip suprato pirmąjį tekstą. Lietuvių grūdai nebuvo tokie *blogi* (vok. *Fehle*), kad niekas jų nenorėtų pirkti; jie buvo tokie *brangūs* (vok. *veile*)⁴. Tų pačių metų rugpjūtį karalius pabrėžė, kad gdanskiečiams nenorint pirkti

¹ K. Forstreuter, *Die Memel als Handelsstrasse Preussens nach Osten*, Königsberg, 1931, S. 68–69. Pasak lietuvio, jeigu vienas bajoras pardavinėja grūdus, tai nereiškia *einen regelrechten ausgebildeten Export* – Z. Ivinskis, *Geschichte des Bauernstandes in Litauen: von den ältesten Zeiten bis zum Anfang der 16. Jahrhunderts*, Berlin, 1933 (*Historische Studien*, t. 236), S. 157.

² H. Łowmiański, Uwagi w sprawie podłoża społecznego i gospodarczego unji jagiellońskiej (perspausdinta), *Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Poznań, 1983, s. 444, nr 374.

³ I. Daniłowicz, *Skarbiec Dyplomatów Papieskich, Cesarskich, Królewskich, Książęcych; Uchwał Narodowych, Postanowień Różnych Władz i Urzędów, posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi litewskiej i ościennych im krajów*, t. 2, Wilno, 1861, nr 2011, s. 220. Taip pat iš „Acte der Standetage Preussens“: *ouch dergleich aus Littauwen ko. ma. Ouch keyn getreyde lysz auszfuren, dodurch denne grosse tewrunge und hunger dem armen gemeynen folke alhie entstunt* (H. Łowmiański, min. veik., p. 444, Nr. 376).

⁴ B. Hennig, *Kleines Mittelhochdeutsches Woerterbuch*, Tubingen, 1998, S. 396.

jo dvarų javų (*de prediis nostris*), jis nori ten juos parduoti užsienio, ypač Flandrijos pirkliais⁵. Kadangi Lenkijoje, kaip ir kitose šalyse, vyskupų dvarai nuolat prekiaudavo žemės ūkio produktais, gal tas *ius commune*, apie kurį kalba Andrius ir kuris jam neleido prekiauti, buvo jau paminėtas karaliaus 1482 m. draudimas?

Atrodo, kad dokumentų stoka privedė istorikus prie išvados, kad lietuviai neprekiavo grūdais. Galima sakyti, kad Kazimieras Jogailaitis gan reguliariai pardavinėjo javų perteklių iš savo LDK, Rusioje ir kitur buvusių dvarų, ir kad Vilniaus vyskupai taip pat suprato tokios prekybos vertę. Kazimiero javų eksportas minimas daugelyje XV a. 9-ajame ir 10-ajame dešimtmetyje Gdansko tarėjams bei Vokiečių ordino magistrui siųstuose raštuose (1480 (2 raštai), 1481 (2 raštai), 1482 (5 raštai), 1483 (5 raštai – o vienas iš jų – mūsų vyskupo raštas), 1484 (1 raštas), 1485 (1 raštas), 1492 (2 raštai))⁶. Valdovas teigia, esą siunčias grūdus iš savo dvarų (*predia*), o ne *causa negociandi*, prekybos dėlei. Vyskupas taip pat kalba apie turto mainus, o ne apie pardavinimą, tarsi nė vienas iš ponų nenorėtų atvirai konkuruoti su pirkliais (abudu juk prašo specialių sąlygų)⁷. Polocko pirkliai tikrai prekiaudavo javais – bet šįkart su Livonijos miestais, o ne su prūsais. Gal būtų teisingiau sakyti, kad XV a. tokia prekyba vyko menkiau negu vėlyvesniais amžiais ir kad tokią padėtį lėmė ne vien tik ūkio plėtros pradinio etapo

⁵ *Archiwum Państwowe w Gdańsku* (toliau – *APGd*) D3 235 (*Hansisches Urkundenbuch* (toliau – *HU*)), t. 10, hers. W. Stein, Halle, 1907, Nr. 989, S. 608), 1482 m. rugpjūčio 5 d. Trakuose parašytas raštas.

⁶ 1480 m. kovo 29 d. (*APGd* 2, 212) javai iš Gardino; 1480 m. balandžio 30 d. (*HU*, t. 10, S. 502) javai Gdanskui; 1481 m. balandžio 26 d. Kazimieras didžiojo magistro prašo leisti Zancharkai *mercatorum nostrum de Cowno cum frumentis nostris in Gedanen, qui mercator noster nonnullas res et merces suas habet sine quovis impedimento aut theolonei solucione* (Berlynas, *Geheimas, Staatsarchiv, Preussischer Kulturbesitz, Ordens Briefarchiv* (toliau – *GstA OBA* 16 961); 1481 m. balandžio 29 d. Kazimieras rašo gdanskiečiams dėl Zancharkos (*APGd*, D 2 230); 1482 m. balandžio 15 d., gegužės 7 d., birželio 19 d., liepos 24 d. Kazimiero javai Gdanskui – (ten pat, D 3, 257, 264, 269; D 67 116); 1483 m. kovo 15 d., birželio 15 d., birželio 26 d., liepos 2 d., spalio 11 d., lapkričio 4 d. (ten pat, D 38 354, D3 295 [Kazimiero faktorius Gdankan gabena 1 500 vasa grūdų.], D 67 120, D8 50 [Vyskupo Andriaus byla, žr. priedą], D 8 51, D 3, 298); 1484 m. balandžio 24 d. (ten pat, D 3 312); 1485 m. balandžio 22 d. (ten pat, D3 328); 1492 m. sausio 12 d., gegužės 4 d. (*GstA OBA* 17 667, 17 694)

⁷ *GstA OBA* 17 694, 1492 m. gegužės 4 d., Ldk Kazimiero Jogailaičio raštas Vokiečių ordino didžiajam magistrui Jonui von Tiefenui: *Magnifice et venerabilis, sincere nobis dilecte, mittimus hunc factorem nostrum Zachariam, presencium ostensorem, cum frugibus prediorum nostrorum regalium in civitate Gdanensem et ad partes alias maritimas ubi comodius vendi possent. Quocirca sinceritatem tuam hortamur quatenus eundem per loca, passus, portus, navigia sinceritatis tue et ordinis sui tute, secure et pacifice ire et redire permittat sine aliqua theolonei, pontalium, navigiorum et gabelle solucione suisque commendatoribus et factoribus hocipsum strictius observandum committat, quod si et in Kingisberk civitate sinceritatis tue eque commode vendi possent, sinceritas tua eciam faveat et suis committat ut illi essent consilio et auxilio ad rem eiusmodi perficiendum, singularem nobis complacenciam in hac et factura. Datum Vilne, feria sexta ipso die sancti Floriani, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo. Pastebėtina, kaip valdovas pabrėžia tų javų kilmę (iš savo dvarų), kuriuos norėtų pardavinėti Gdanske, kitose pajūrio srityse arba net Karaliaučiuje (tam pritarus bei padėjus magistro komtūrams ir faktoriams).*

sąlygos, bet ir tinkamų pirklių specialistų nebuvimas Lietuvoje. Kazimieras, kaip ir Andrius, naudojosi paslaugomis pirklių, kurie patys prekiaudavo įvairiomis prekėmis (dažniausiai mediena arba audiniais), ir prijungdavo karaliaus, vyskupo grūdus prie savo įprastų krovinių. Karalius supyko, sužinojęs, kaip „begėdiškai“ Gdansko pareigūnai konfiskavo jo atstovo už parduotus Kazimiero javus gautus pinigų⁸.

Šiame reikale Andriui atstovavo du asmenys: Mikalojus, vyskupo Dubravos dvaro laikytojas (*tenutarius*), ir vyskupo pusbrolis Morkus Goskovičius (Vilniaus miesto tarybos narys). Daugiau apie Mikalojų nieko nežinome. Kažkoks Mikalojus yra paminėtas viename 1475 m. vyskupo Jono Losovičiaus rašte tarp kitų laikytojų. Taip pat iš Lietuvos metrikos įrašo žinome, jog 1488 m. vienas Mikalojus Dubrovenskis buvo Vilniaus horodničius, o 1492 m. kartu su Morkumi Goskovičiumi paliudijo Eišiškių laikytojo bei didžiojo kunigaikščio Aleksandro dvaro maršalkos dovanojimo aktą, kuriu prašė palaidojimo Bernardinų bažnyčioje ir paskyrė Vilniaus vyskupui savo dvarus prie Vydzos bei Peršojaus⁹. Apie Morkų žinome, kad jis tęsė savo šeimos veiklą Vilniuje, būdamas miesto tarybos nariu, bei išlaikė savo šeimos užmegztus prekybinius ryšius su Gdansku, kurie siekė XV a. vidurį¹⁰.

Žinoma, kad Vilniaus vyskupams nuo pat vyskupystės sukūrimo 1387 m. priklausė dvarai su žemėmis. Jogailos fundacinė privilegija vyskupui teikė Tauragnų pilį kartu su jai priklausančia apskritimi, Labanorų bei Molėtų dvarus, Dubravos (*Dambrown*) apskritį, Verkių apskritį bei Bokštų apskritį. Pasak H. Łowmianskio, XIV a. pabaigoje Lydos apylinkėse buvusi Dubravos valda, kuri anksčiau priklausė Jogailos sąjungininkui Vaidilai, turėjo keliasdešimt ūkių, galbūt 60 dūmų ir 5–9 kaimus¹¹. Žemėvaldos tvarkymui vyskupai paskirdavo dažniausiai smulkius vietinius bajorus, kurie prieš tai buvo tarnavę ir vyskupo dvare. Tokia praktika matyti ir Lenkijos vyskupų valdose, kaip rodo Krokuvos vyskupo Zbigniewo Oleśnickio pavyzdys¹². Laikytojas, arba lotyniš-

⁸ ...*ut res famoso Mathie civi Grodnensi pecuniasque nostras, quas venditis frugibus nostris in Gdano nobis ferebat receptas* – Kazimiero 1492 m. sausio 12 d. pakartotas raštas Vokiečių ordino didžiajam magistrui, *Gsta OBA*, 17 667.

⁹ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4 (1479–1491), Užrašymų knyga 4* (toliau – *LM4*), par. L. Anužytė, Vilnius 2004, Nr. 23.2, p. 80; *Kodeks Dyplomatyczny Katedry i Diecezji Wileńskiej*, t. I: (1387–1507), wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, Kraków, 1948 (toliau – *KDKDW*), nr 390, s. 447–449. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, Spisy, I: Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek*, ed. A. Rachuba, Warszawa, 2004, nr 332, s. 102.

¹⁰ Žr. S. C. Rowell, Archival Interface: The Goschowicz in Gdańsk and Vilnius, 1442–1483, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai: Faktas, kontekstas, interpretacija*, sud. A. Dubonis, Vilnius, 2007, p. 383–393; S. C. Rowell, Vilniaus pirklių partnerių tinklas XV a. viduryje: šaltiniotyros aspektas, *Vilniaus istorijos metraštis* 1 (2007).

¹¹ H. Łowmiański, min. veik., p. 425–426; žr. taip pat J. Ochmański, *Powstanie i rozwój latyfundium biskupstwa wileńskiego w średniowieczu (1387–1550)*, Poznań, 1963, s. 16–17, 31–33.

¹² Z. Górczak, *Podstawy gospodarcze działalności Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego* (*Biblioteka Krakowska*, t. 138), Kraków, 1999, s. 33–51, ypač p. 48–49.

kai *tenutarius*, buvo vyskupo valdos tvarkytojas, kartais net ir ūkio agentas arba *factor*, kuris užsiėmė bažnyčios žemės ūkio produktų realizavimu prekyboje¹³. Dažniausiai bajorų kilmės, kartais net ir vyskupo giminaitis, kaip matyti iš Krokuvos vyskupijos tradicijos. Laikytojai dažnai keitėsi mirus vyskupui ir pareigas užėmus naujam ordinariui. Seniausias išlikęs yra dokumentas, kuriame minimi net šeši vyskupo laikytojai (Mykolas Velbutaitis, Motiejus Skirmantaitis, Mikalojus, Tomas, Jurgis, Albertas). 1475 m. balandžio mėnesį jie liudijo, kaip vyskupas Jonas Losovičius nusipirko Magunčių dvarą iš našlės Oleknos Vyzgirdienės¹⁴. 1474 m. tas pats Motiejus kartu su savo broliu Stanislovu ir kitais asmenimis paliudijo ordinarijaus Mogunčių valstiečių šeimos ir jos žemės pirkimą¹⁵. Būtų galima spėti, kad ten paminėtas Mikalojus yra tas pats, kuris 1483 m. ėjo vyskupo Andriaus Dubravos laikytojo pareigas. Gerą mobilios laikytojų karjeros pavyzdį rodo Serapijono Zavišos istorija. 1494 m. jis ėjo vyskupo dvaro maršalo pareigas, kurias jis atliko ir kitais metais, jau būdamas ir Šešuolių (netoli Dubingių) dvaro laikytojas¹⁶. 1496 m. jis dar buvo maršalas, kai Vosyliškėse kartu su dvariškiu Bagdonu Gornostajumi paliudijo vieną vyskupo Alberto Taboro dokumento antspaudavimą¹⁷. Kitais metais Dubravos bajoras bei Salako dvaro (į š. v. nuo Utenos) laikytojas Povilas už tarnybą buvo apdovanotas Simonovskos kaimu, kuris priklausė Vydzos dvarui (kurį aptarnavo dar vienas vyskupo laikytojas). Vyskupas Albertas rašo tiesiogiai, dovanodamas šį turtą, kad jo tikslas buvo įkvėpti Povilą bei jo įpėdinius toliau tarnauti Vilniaus vyskupams. Šią dovaną paliudijo Serapijonas, Dubravos laikytojas, kartu su Labanorų laikytoju Jurgiu Juniečiumi bei Bagdonu Gornostajumi, dabar einančiu dvaro maršalo pareigas¹⁸. Čia matome Serapijono ir Bagdono paskyrimą į kitas (gal aukštesnes) pareigas bei Povilo, iš vieno dvaro kilusio, kitame tarnaujančio, apdovanojimą dar trečio vyskupo dvaro žemėse. 1498 m. vyskupo Naujame Dvare (netoli Dubravos?) Dubravos laikytojas Serapijonas kartu su Vydzos laikytoju Vaclovu bei laikytoju Jurgiu Juškovičiumi (buvusiu vyskupų tarnyboje mažiausiai nuo 1495 m.) paliudijo vyskupo fundaciją skurdžiai gyvenančiai Vydzos parapinei bažnyčiai (vieno dvarelio dovana)¹⁹.

¹³ *KDKDW*, nr 432, s. 503: *tenutarius seu factor dictorum Szyppancy* (apie Serapiną Zavišičių). Žr. taip pat J. Ochmański, *Powstanie...*, s. 151–152.

¹⁴ *KDKDW*, nr 303, s. 359 mini Michaelį Wyelbuthowiczį, Mathiasą Skyruntowiczį ir kitus laikytojus.

¹⁵ Ten pat, Nr. 285, p. 333.

¹⁶ Ten pat, Nr. 417, p. 485; Nr. 430, p. 499.

¹⁷ Ten pat, Nr. 435, p. 509.

¹⁸ Ten pat, 1497 m., Nr. 447, p. 521, 522. Aktas išduotas vyskupo Dubravos dvare.

¹⁹ Ten pat, Nr. 450, p. 525–527. Juškovičius minimas ten pat, Nr. 430, p. 499.

Andriaus raštas yra svarbus dėl kelių priežasčių. Ne vien karalius prekiaudavo javais Karaliaučiuje ir Gdanske. Kaip eilinis ponas arba pirklys Andrius naudojosi savo šeimos patirtimi ir galimybėmis realizuodamas ūkinę vyskupystės politiką; jis naudojosi pažintimis ir savo dvasinėmis bei pareigų suteiktomis galiomis. Tiesa, ir kiti Vilniaus vyskupai buvo prašomi įsivelti į užjūriuose pirkliais iškilusias problemas²⁰. Pavyzdys gali būti ir asmeninė vyskupo Jono Lasavičiaus patirtis. Jis kaip ir Andrius buvo Vilniaus miestiečių kilmės²¹. Pagal pareigas Vilniaus vyskupas pirmininkaudavo LDK Ponų taryboje. Iš Vokiečių ordino archyve išlikusių dokumentų matome, kaip vyskupas Jonas kviesdavo didįjį magistrą į diplomatinis suvažiavimus ir tarpininkaudavo su kitais Ponų tarybos nariais pirklių bylose²². Panašūs tarpininkavimo atvejai žinomi nuo vyskupo Mikalojaus laikų²³. XV a. 6-ajame dešimtmetyje Mikalojus gavo popiežiaus Mikalojaus V įsakymą vietoje ištirti Romon patekusių bylą, kurioje Lucko vyskupas Andrius iš Plonsko apskundė penketą savo skolininkų iš įvairių Lenkijos vyskupijų (Kulmo, Krokuvos bei Plocko). Penki *domicelli*, ponaičiai, Andriaus stalui (*mensa*) ir jam pačiam priklausančių (*ratione persone sue*) mokesčių nemokėjo. Neaišku, ar šitie ponaičiai buvo lenkų kolonistai Lucko vyskupijoje (tikriausiai Palenkėje) ar net vyskupo dvarų laikytojai. Iš popiežiaus rašto sužinome tik tai, kad Vilniaus vyskupas turi surinkti reikalingus liudytojus ir, išklauses jų parodymus, daryti viską, kad išspręstų bylą²⁴. Mat popiežius išrinko Vilniaus vyskupą, kaip aukščiausiąjį LDK, kuriai priklausė Luckas, dvasininką, o ne Lvovo arkivyskupą, Lucko vyskupo metropolitą, kaip teisėją.

Maras Gdanske ir Trakuose

1491 m. Trakų burmistras iš rotušės (lot. *pretorium*) pasiuntė ryškų ir lotyniškai gerai sukomponuotą raštą savo kolegoms, Gdansko miesto tarybos nariams, kuriame

²⁰ *APGd* D8 24 (*HU*, t. 10, nr 254, S. 173–174, 1473 m. gruodžio 14 d. raštas), ginče dėl druskos pardavimo kauniečiai siūlo gdanskiečiams kreiptis pagalbos į Vilniaus vyskupą arba patį karalių.

²¹ J. Ochmański, *Powstanie...*, s. 15 – vyskupavo Vilniuje nuo 1468 m. gegužės 4 d. iki 1481 m. vasario 6 d. (*post quem*); prieš tai ėjo Lucko ordinarijaus pareigas – 1463–1468 m. – *Polski słownik biograficzny*, t. 18, s. 427–428.

²² Suvažiavimai – *GStA OBA* 16512, 1474 m. vyskupas Jonas paminėtas pirmas laiške dėl Kauno suvažiavimo; *OBA* 16704, 1674 sausio 1 d., vyskupas Jonas didžiajam magistrui pasiūlo datą kitam suvažiavimui; karalius žydo iš Gardino, Jacko, reikaluose tarpininkauja vyskupas su Ponų taryba – *OBA* 16378, 1474 m. birželio 29 d.: Jacko turtas suimtas; panašus 1474 m. spalio 4 d. raštas Nemiraičiui, *CEXV* III, Nr. 148, p. 172–173, karalius gynė Jacko interesus jau 1451 m. balandžio 16 d. – *OBA* 10645.

²³ 1451 m. byloje dėl vokiečių pirklių noro Kaune valgyti pačių ruošta maista, o ne pirkti paruoštą maistą iš vietinių arba net vakarienių Kauno bajorų namuose (*GStA Ordens Folianten* 17, p. 861) numatomi trys atskiri raštai: *dem konighe czu polan und desgleich dem bischoffe und ouch Gastolde dem hauptmann tzur wille*.

²⁴ Žr. priedą Nr. 4, p. 98.

jis aprašo vienam Trakų vaško pirkliui nutikusią nelaimę. Sužinome, kaip daugiau nei prieš metus Vosylius Zubovičius paliko vašką Gdansko pirklio Hothmano sandėlyje (*reservatorium*). Trys gdanskiečiai, *executores*, kartu su Vosyliumi turėjo prižiūrėti šią vertingą nesugadintą (*illaesam*) prekę. Tai dar viena smulkmena, kuri paaiškina, kaip pirkliai tvarkė reikalus, kai negalėdavo pasilikti prie savo prekių, panašiai, kaip bažnyčiose aukų skrynias saugodavo keli raktininkai. Vosyliui sugrįžus Trakuosna, Prūsijoje ir Gdanske ėmė siausti maras. Todėl Vosylius nebegrįžo atgal į Gdanską, bijodamas užsikrėsti maru „iš oro“. Burmistras įtarė, kad tarybos nariai norės žinoti, kodėl prekė taip ilgai pasiliko be savininko. Nors baimė pirklių sulaukė Lietuvoje, tačiau jis vis dėlto užsikrėtė maru pačiuose Trakuose. Vienintelio jo sūnaus ir įpėdinio tuomet nebuvo šalyje, ir trakiškiams teko jo ieškoti daugiau kaip vienerius metus. Šis tuo metu keliavo šiaurėn turėdamas jo teises bei tapatybę patvirtinantį burmistro laišką su dar vienu pirkliu, Grigaliumi Grithko²⁵, kuris pats turėjo patvirtinti laiško turinio teisybę. Verta pastebėti, kad nors patrono, visuomenės vadovo, dokumentas pats savaime turi tam tikrą galią ir įpėdiniui yra reikalingas įrodant savo teises tretiesiems asmenims, tačiau asmeninis kontaktas lieka svarbi klausimo sprendimo dalis²⁶.

Maro išsiliepsnojimas regioniniu mastu buvo neretas reiškinys XV a. antrojoje pusėje. Ne vieną sykį Kazimierui Jogailaičiui teko apsistoti Gardine, negalint keliauti toliau iki Vilniaus arba Trakų dėl ligos siautėjimo. Pasak Długošo, 1452 m. rudenį, žinodamas apie tokį pavojų, valdovas važiavo Lietuvon, kur visą žemę apėmė maras, išžudęs sėdinčias, vaikštančias, valgančias bei miegančias savo aukas. Trakuose epidemija buvo itin stipri²⁷. 1464 m. dėl vieno apkrėsto Livonijos kilmės apsiausto maras kilo Vilniuje, ir net praėjus šv. Kalėdoms karalius negalėjo važiuoti Vilniun iš Gardino²⁸. Žinoma, kad liga išsiplėtė prekybos keliais. 1482–1484 m. visa Prūsija, ypač Gdansko miestas, kentėjo nuo maro. Olivos vienuolijios metraštininkas rašo, kaip *anno 1484 in festo sanctae Margarethae* [t. y. liepos 20 d.] *coepit pestilencia satis valde*

²⁵ Neaišku, ar Grithko yra pavardė, ar sutrumpintas vardo variantas. Lietuvos metrikos ketvirtojoje knygoje [apie 1488] m. kovo 17 d. mini tokį Grigori Zubovič ir jo brolius – LM 4, Nr. 16.4, p. 57. Kiti Zubovičiai: ten pat, Nr. 23.13. Tikriausiai ši giminė ne ta pati kaip Trakų karaimų Zubo, Zubeco šeima, kuri taip pat minima LM knygoje. – ten pat, Nr. 1.7, 23.2; *Lietuvos Metrika, Nr. 10 (1440–1523), Užrašymų knyga 10*, par. E. Banionis, A. Baliulis, Vilnius, 1997, Nr. 121, p. 114 (1522 m. įrašas).

²⁶ Žr. S. C. Rowell, Ginčai ir jų sprendimas XV amžiaus Lietuvoje: apgautų pirklių bei nusikaltusių kunigų pavyzdžiai, *Lietuvos istorijos studijos* 20 (2007), p. 10–13.

²⁷ J. Długosz, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber duodecimus 1445–1461*, red. D. Turkowska, Kraków, 2003, s. 139, s.a. 1452. Bendrai – M. H. Malewicz, *Zjawiska przyrodnicze w relacjach dziejopisarzy polskiego średniowiecza (=Monografie z dziejów nauki i techniki cxxiii)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1980, Aneks iv, s. 141–152.

²⁸ J. Długosz, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber duodecimus 1462–1480*, red. D. Turkowska, Kraków, 2005, s. 98, 100.

*grassari Gedani*²⁹. Metraštininkai kalba apie „pragaištingą orą“ (*pestifer aer*), kaip ir mūsų rašto rašytojas: *quia eisdem temporibus valida pestis in partibus vestris viguit ideo timuit venire, ne infeceretur ab aura*.

Pats rašto stilius palieka gerą išpūdį. Jis yra gyvybingas, iškalbingas (prieš teikdamas savo paaiškinimą rašytojas kelia tiesioginį klausimą), kultūringas. Jo žodynas yra gan išlavintas – jis vartoja tokius klasikinio stiliaus žodžius kaip *alienigenuus*, *penes*, *pretorium*. Panaši tendencija regima ir tuometinio Trakų vaivados Bagdono Andrijaičio Sakaičio Gdanskui priskirtuose raštuose. Tasai save iškilmingai vadina „palatinus trocensis necnon *magnus marchio terrestris magniducatus Llythvanie*“ arba „woyavoda trocensis necnon *marchio tocius provincie ducatus Lithphanie*“, ten, kur užtekėtų mažiau vakarietiško, ne tokio pompastiško titulavimo *magnus terre marescalcus*³⁰. Galbūt keisčiausias rašto bruožas – niekur neminimas įpėdinio vardas arba pavardė. Kaip daugelyje Gdansko archyve išlikusių raštų amžininkai galėjo suprasti, apie ką kalbama, bet mes sunkiai perprantame bylų smulkmenas.

Nelaimė vandens keliuose

Maras bei mirtis toli gražu ne vienintelės bėdos, persekiojusios XV a. miestiečių gyvenimą. Gamtos nelaimės gana dažnai trukdydavo pirklių reikalams. Laivai neretai duždavo pakeliui iš Kauno Gdankan. 1473 m. Gilijoje nuskendo net du druskos laivai³¹. Gdansko archyve yra trys raštai, pasakojantys apie vieną tokią nelaimę, ir mažiausiai dvejų metų bylos tyrimas. Vienas Kauno miestietis Staška (Stanislovas Lyfka) turėjo laivą, kuris kursuodavo per Giliją bei Kuršių marias ligi Gdansko. Du Stenczeliai iš Kauno minimi 1471 m. Labguvos maito sąrašė³². Būtent 1471 m. Dievo valia Gilijos vandenyse ties Kuršų mariomis siaučiant blogam orui su vėju Staškos laivas nuskendo kartu su pirklių prekėmis. 1472 m. liepos mėnesį Žemaičių seniūnas Jonas Kęsgaila prašė Gdansko tarybos narių teisiškai pripažinti, kad Staška, kuris dabar yra vargšas ir nieko negali išsaugoti iš skendusio laivo, nebūtų vienas atsakingas už audros pasekmes, pagal 1457 m. gegužės 15 d. Kazimiero Jogailaičio Gdanskui pateiktos privilegijos straipsnius³³. Dviem dienomis vėliau Kauno miesto taryba pasiuntė panašų

²⁹ M. H. Malewicz, *Zjawiska...*, s. 150; *Annales olivienses, Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, Kraków, 1893, s. 372.

³⁰ *APGd*, D8, 61, 1485 m. raštas Gdansko miesto burmistrams Jurgiui Burkui, Jonui Ferberui, Jonui Cylveriui; D8, 60, 1485 m. birželio 22 d. glejtas Gdansko miesto tarėjams, burmistrams.

³¹ *HU*, t. 10, S. 173 (D8 30, 1473 m. gruodžio 14 d.), Z. Ivinskis, *Lietuvos prekyba su Prūsais, pirma dalis: iki XVI amžiaus pradžios*, Kaunas, 1934, p. 130.

³² K. Forstreuter, *Die Memel als Handelsstrasse...*, S. 68–69.

³³ Kęsgailos 1472 m. liepos 20 d. raštas – priedas Nr. 3a; Kazimiero privilegija – *HU*, t. 8, Halle, 1899, Nr. 563.

rašta Gdansko kolegoms. Nors abiejuose raštuose pasakojama ta pati istorija, tačiau tam tikros detalės skiriasi. Aišku, kad socialinė seniūno padėtis aukštesnė (jis kreipiasi atidžiai, o Kauno tarėjai rašo pagarbiai), bet irgi matyti, kad Kęsgailai laivininkas yra jo tarnas Staška, tuo tarpu tarėjams jis yra bendramiestietis Stanislaw Leeffko. Regis, kolegų ir pono įsikišimo į reikalą neužteko, nes 1473 m. kovo mėnesį pats karalius rašo gdanskiečiams. Karalius, kaip ir kiti Staškos rėmėjai, prašo, kad gdanskiečiai įvertintų laivininko atsakomybę už nuskendimo pasekmes pinigais: *wy der kawffman dieselben etzzliche schiffe uff ein gelt von des schaden wegen gesatcztt unnde geschatcztt hat*³⁴.

Išvados

Susidūrusiems su kliūtimis prekybai pirkliais siekiant išspręsti savo problemas, panašiai kaip asmeninių ginčų dalyviams, teko remtis ne vien tik oficialiais raštais, kurie jau XV a. Trakuose pasižymi ne tik gyvybingomis, nors ir pompastiškomis, lotynų kalbos išraiškomis, bet ir asmeniniais santykiais su daugybe visuomeninių veikėjų, nuo sau lygių kolegų per vietinę profesinę valdžią iki aukščiausių valdovų, tokių kaip karaliaus, vyskupo, net ir popiežiaus. Jų raštuose aiškiai matyti socialinė diferenciacija: kaip Kęsgaila, Trakų taryba ir karalius skirtingai kalba apie Stanislovą / Stašką Lyfką ir kaip jie skirtingai kreipiasi į Gdansko tarybos narius (pagarbiai arba palankiai – nors tokia kalba stilizuota, tačiau ji atspindi tikrus santykius). Vilniaus vyskupas kreipiasi į Joną Ferberį kaip draugą (o taip dera pagal etiketą) ir kaip giminaitį (šiuo atveju formali kalbėseną tampa asmeniškėsnė). Panašiai 1478 m. sausio 1 d. parašė Jonas Kęsgaila Vokiečių ordino pareigūnui, Ragainės komturui von Narbe, *als meinen liben bruder*, kuris jam buvo pasiuntęs užuojautą, mirus seniūno šeimos nariui³⁵. Matome, kaip ilgai teko laukti, tvarkant reikalus Pabaltijo regione. Lyfka turėjo laukti mažiausiai dvejus metus nuo savo laivo sudužimo, kol Gdansko taryba suskaičiavo tos audros pasekmių piniginę vertę. Vosylius Zubovičiaus sūnus taip pat ilgai siekė atgauti savo tėvo Gdansko sandėlyje paliktą vašką. Gal įdomiausia mūsų nurodyta byla – Vilniaus vyskupo Andriaus raštas Gdansko burmistrui. Iš bendresnio jo konteksto regime, kaip

³⁴ *HU*, t. 10, Nr. 188, S. 112 (registas), 1473 m. kovo 2 d. (*APGd*, D2 105). Kad Kazimieras atkeliauo iš Prūsų Trakuosna gavėnios išvakarėse, žinoma iš Długošo pasakojimo – J. Długosz, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber duodecimus 1462–1480*, p. 299–300: *ex Grodno vero per Bersthy ceterasque ducales curias in Trokky pro Carnisprivio, in Vilnam vero pro Quadragesima pervenit*. Karalius nelaimėlių vadina Staška, o ne Stanislovu – ar tai įrodymas, kad jo tekstui įtaką padarė Kęsgailos tarpininkavimas?

³⁵ *GstA OBA* 12 042; žr. taip pat S. C. Rowell, *Social Developments in the Grand Duchy of Lithuania in the Mid- to Late-fifteenth Century as Reflected in Lithuanian Correspondence with the Grand Master in Prussia, Kancelarie krzyżackie. Stan badań i perspektywy badawcze*, ed. J. Trupinda, Malbork, 2002, s. 220–221.

susiformavo lietuvių grūdų prekyba su Prūsais, kaip vyskupas naudojo savo šeimininius ryšius bei tarnus, vykdydamas tokios prekybos plėtrą iš savo dvarų netoli Vilniaus. Prekybos kelią, kurį XV a. paskutiniame ketvirtyje paklojo vyskupai ir valdovai savo dvarų pertekliais atseit kaip išimtis ir vadovaudamiesi ypatingomis sąlygomis, kitame šimtmetyje pratęsė bajorų palivarkai. Itin kritiški XX a. ketvirtojo dešimtmečio bandymai neigti lietuvių prekybos grūdais plėtrą nepagrįsti šaltiniais.

PRIEDAS

1.

1491 07 21, Naujieji Trakai

Trakų burmistras rašo Gdansko miesto tarybos nariams, tarpininkaudamas mirusio Trakų pirklio Vosylius Zubovičiaus įpėdinio byloje, siekdamas padėti šiam neįvardytam piliečiui atgauti savo tėvo, Gdansko pirklio Hotmano sandėlyje paliktą vaško siuntinį.

Rs. *APGd*, D8 84, popierius, 21,5 cm pločio, 24,5 cm ilgio; vandenženklis – tauro galva su lazda apsvijusia gyvate tarp ragų; vaško antspaudas po popieriumi.

Dorso: tuščias.

Famosis dominis et amicis nostris quamplurimis dilectis salutes uberimas habere famositatibus vestris cupientes, longos in dies gaudere cupimus. Vobis itaque tanquam famosis dominis scriptis presentibus supplicamus pro cera, que iacet in reservatorio cuiusdam civis dicti Hotha[m]annus. Quam ceram civis noster Vasil dictus Zubovicz³⁶ locavit libere illesam in reservatorio predicti civis cum consensu quorundam bonorum civium et quos iii exsecutores sibi recepit. Verumtamen famositates vestre etc possunt dicere, „hec cera iacet aut iacuit, cur non venit is lator, cuius cera fuit?“, sed quia eisdem temporibus valida pestis in partibus vestris viguit ideo timuit venire, ne inficeretur^a ab aura. Sed iam cessante peste in partibus vestris, in terra nostra cepit vigere et sic lator predictus cere ea vigente mortuus est. Solum modo unus filius remansit, qui etiam non erat presens penes mortem patris sui, sed fuit in alienigenis partibus, quem querebamus per annosum aut magis illorum vivorum invenimus et sic ad hereditatem illum cepimus, cum quem \ad/ famositates. Vestras tanquam heredem et filium germanum patris sui remisimus, quod et testamur, quia est filius germanus patris sui, sed

^a Turėtų būti: *inficeretur*.

³⁶ Trakų pirklys, neaiškios kilmės; tikriausiai ne karaimas (Trakų žydas), kaip panašiai pavadintas Zubec.

pro maiori fide adhibenda fratrem nostrum Gregorium Hrithko cum dicto concive^b ad famositates vestras misimus ut famositates vestre illi fidem adhiberent tanquam nobis omnibus.

Datum in Nova Throky³⁷, pretory, vigilia in Marie Magdalene³⁸, xxi^a mensis Julii, anno ab incarnatione Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo I^{mo}, nostro sub sigillo civili³⁹.

2.

1483 07 02, Vilnius

Vilniaus vyskupas Andrius Goskovičius rašo savo „draugui“, Gdansko burmistru Jonui Ferberui, kurį jis laiko savo giminaičiu, prašydamas pagalbos savo Dubravos dvaro laikytojui Mikalojui bei pusbroliui Morkui Goskovičiui, einantiems Prūsosna dvaro grūdų „mainyti“. Ketina savo javus parduoti vietiniams arba užjūrio svečiams Karaliaučiuje arba Gdanske. Prašoma atleisti nuo maito bei kitų mokesčių. Vyskupas pataria galvoti apie Dievo atlygį, Andriaus maldas bei galimą jo tarpininkavimą būsimuose reikaluose.

Rs. APGd, D8 50, popierius, 21,5 cm pločio, 23,5 cm ilgio, be vandenženklis.

Dorso: adresas: *Spectabili domino Johanni Iffarber⁴⁰ proconsuli Gedanen amico tanquam germano dilecto.*

Prosperos pro voto successus, Spectabilis Domine Amice in Christo dilecte, misimus certam siliginem per nobilem Nicolaum tenutarium nostrum de Dubrowna⁴¹ et consobrinum nostrum Marcum⁴² ut in terris Prussie Konisbarga⁴³, Gedano⁴⁴ contigerit

^b Rs: *qumcive*.

³⁷ Naujieji Trakai (dabar Trakai) – miestas su pilimis prie ežerų, netoli Vilniaus; vaivadijos centras nuo 1413 m.

³⁸ Šv. Marijos Magdaliētės šventė – liepos 22 d.

³⁹ *pretorium* – rotušė; *sigillum civile* – tarybos antspaudas.

⁴⁰ Johann Ferber, gimęs 1430 m., Gdansko teisėjas nuo 1463 m., 1475 m. tapo miesto tarėju, o 1479 m. – burmistru. Jis prekiaudavo įvairiomis prekėmis (druska, šilku, audiniais ir kt.) su Livonijos, Švedijos, Zelandijos pirkliais. Jo vadovaujama tarėjų ir pirklių grupuotė kovojo prieš Angermundų klientelę – H. Samsonowicz, *Badania nad kapitałem mieszczańskim Gdańska w II połowie XV wieku*, Warszawa, 1960 (= *Badania z dziejów rzemiosła i handlu w epoce feudalizmu*, t. 5).

⁴¹ Mikalojus, bajoras, vyskupo Dubravos dvaro laikytojas.

⁴² Morkus Goskovičius – žymios Vilniaus pirklių šeimos atstovas, vyskupo Andriaus pusbrolis.

⁴³ Königsberg (Karaliaučius), dab. Kaliningradas, buvusi Vokiečių ordino sostinė Prūsijoje, prie Priegolės upės.

⁴⁴ Gdanskas (Danzig), svarbus Šiaurės vakarų Lenkijos uostas.

res commutare aut cum indigenis sive cum advenis Spectabilitas vestra velit cooperare ut sortem meliorem possint habere. Nos etenim sicut episcopus de iure communi multis astringimur talibus exactionibus ut theloneis aut quibuscunque constitutionibus quarumcumque rerum publicarum, hec efficiet spectabilitas vestra ob respectum divine retributionis et orationum nostrarum, et si memoria sit conutum instabemus pro libertatibus civitatis Gedaniensis spectabilitas vestra vigat ergo spectabilitas vestra ut ex inde affectum et operam explicitum cognoscere possumus et in similibus et pluribus recompensam pro nostro posse volumus reddere. Ex Vilna, feria iiii ipso die^a Visitationis Virginis gloriose⁴⁵, anno Domini millesimoquadringentesimo octuagesimo tercio.

Andreas Dei gratia
Episcopus Vlnensis

3a.

1472 07 20, Kaunas

Jonas Kęsgaila, žemaičių seniūnas, prašo Gdansko burmistrą bei miesto tarybos narius peržiūrėti savo tarno, Kauno laivo savininko Stanislovo Lyfkos bylą dėl 1471 m. Gilijoje Dievo pasiūstos audros metu sudužusio laivo. Prašoma įvertinti Stanislovo atsakomybę už prarastas prekes pinigais, kad ne jis vienas mokėtų už patirtą žalą.

Rs *APGd*, D8 23, popierius, 29 cm pločio, 21 cm ilgio, juodo vaško antspaudas, 2 cm skersmens su popierine juoste; Dorso: *Der Ersamen versichtigewen weisen mannen herren Burgermesiter⁴⁶ unde Rathmannen der stadt Gdanczick seinen gutthn frunden mit vorsichtigkeid.*

Reg. *HU*, t. 10, Nr. 128, S. 81.

Meinen gaerfrunthlichen grus unde was Ich Euwern Ersamkeid zcw liebniße kan erczegn schetes zcu vorn. Ersamen liben herren unde gutthe frunde, vor mit ist gewesen mein diener Stasko burger zcu Cauwen disser czeger dermutigen sich dirclgende, wy von Gothis vorhenknisse unvethers und windes habben vor der Gilgen⁴⁷ im Kewrschen habe⁴⁸ // sein schiff // mit den guttern geleben ist, unde dirclaget sich, als der

^a *Nativitatis* išbraukta.

⁴⁵ Marijos apsilankymo pas Elžbietą šventė – liepos 2 d.

⁴⁶ 1472 m. Gdansko burmistro pareigas ėjo Philippas Bischoffas bei Jonas Angermunde (Johann Angermünde).

⁴⁷ Gilija, gyvenvietės ir upės, kuri įteka į Kuršių marios, 20 km į šiaurės rytus nuo Labguvos, pavadinimas.

⁴⁸ Kuršių marios. Tikriausiai čia kalbama apie Normediją, kaip skaitome viename 1472 m. rašte: *das wasser genant Normadyn, das awsz der Gilge in die Rewsze fellet*, *HU*, t. 10, Nr. 161, S. 97; 1472 m. spalio 15 d.

kaufman zcu schaden genomen ist, daz her nicht hat gewunen in deme eyn arm man gewerden ist, vorumme Euwire Weysheid, die ich mit fleisse frundlichen bitthe woltzuthuende, das sie noch Gothe unde rechte welle dirkennen und em behelffen, daz das also hen gelegt wurde, das her an seynen schiffe den schaden alleyne nicht wurde tragen, das verschulden ich gerne loen Euwire aller weisheid unde eynen iczlichen besunderen, wo mit das magk geborn. Geben zcu Cauwen⁴⁹ im lxxii^{sten} am taghe Margarethe Iuncfraw⁵⁰. Johannes Keinßgelowitcze zcu Sameythen staroste unde obirster howbtmann⁵¹.

3b.

1472 07 22, Kaunas

Kauno tarybos nariai prašo Gdansko burmistrą bei miesto tarybos narius peržiūrėti savo bendramiestiečio, Kauno laivo savininko Stanislovo Lyfkos bylą dėl 1471 m. Gilijoje audros metu sudužusio laivo. Prašoma įvertinti Stanislovo atsakomybę už prarastas prekes pinigais, kad ne jis vienas mokėtų už patirtą žalą.

Rs. *APGd*, D8 24. popierius, 29x31 cm ilgio; Dorso: 4 cm skersmens vaškinis antspaudas po popieriumi.

Reg. *HU*, t. 10, Nr. 131, S. 82.

Den Ersamen vorsichtigen weisen mannen herrenn Burgermeister unde Rathmannen der stadt Gdanczig unsere gunstigen frunden mit Ersamkeid.

Unsen frundlichen grus unde was wor Euwir Ersamkeid zcu liebnisse konnen erzegen schetes zcu vorn. Ersamen lieben herren gutthe frunde unserer mitteburger Stanislaw Leeffko disser disser czeger, der hat sich keen uns dirclaget, wy daz in deme vorgangene jare durch Gotis verhenknisse windes unde unveters halben in deme Kewreschenn habe sein schiff mit des kaufmans guttern vorgangen ist, do denn merklich schade des schiffes unde guttis von gekomen ist. Ouch als uns derselte unser burger voerbracht hat, das anderen schifhern, die leider ouch also gefaren haben, unde zcu schaden gekommen sein ere schiffe mit den guttern noch wirdt sullen geschatczet sein unde erer schiffe etwas genossen haben unde dircleget sich, wy das schiff zcu Danczigk in seinem abewesende sunder seinen wissen unde willen sulle vorvrachtet

⁴⁹ Kaunas, svarbus prekybos centras Neries bei Nemuno upių santakoje, kur XV a. veikė vokiečių pirklių kontora.

⁵⁰ Šv. Mergelės Margaretos šventė, liepos 20 d.

⁵¹ Jonas Kęsgaila [Kęsgailaitis], Žemaitijos seniūnas 1449–1485 m., 1477 m. Trakų kaštelionas, 1478–1485 m. Vilniaus kaštelionas.

sein. Euwern ersame Weisheid, die wir mit besonder begerungen frundlichen bitt-
hen wolczuthuende demselbten unsern Burger Stanislawen in unrdenunge des schiffes
unde lust in seinen rechtfertigen sachen wurde ein das noeth thun vor Euwirm rechten
gunstige beistendigtkeid alß vil als recht ist uf das hoe sich seinis schaden moge dirho-
len wellet \beweisen/^b das wellen wir mogen kegen Euwern Weisheid vordienen und
vorschaden.

Geben zcu Cauwen am tage Marie Magdalene im lxxii^{sten} jore.
Rathmanne zcu Cauwen

4.

[1447–1455] Roma

Popiežius Mikalojus V įgaliojo Vilniaus vyskupą Mikalojų tirti iš Lucko vysku-
po Andriaus iš Plonsko Romą pasiekusią bylą, kurioje apskundžiami penki ponaičiai,
pastarajam vyskupui likę skolingi, nemokėję tam tikrų vyskupo stalui bei asmeniui
priklausančių mokesčių.

Rs Varšuva, *Archiwum Główne Akt Dawnych*, Perg 6644. 21x14 cm ilgio perga-
mentas, kairiajame jo pakraštyje nupieštas stambokas asmuo su dvasininko šuku-
sena (galva ir krūtinė); Dorsio: 2um Godefridus

Reg: *Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vati-
cana continens*, VI: 1447–1464, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś et al., Roma-
Lublin, 1998, Nr. 860, p. 178

Nicolaus⁵² episcopus, servus servorum Dei Venerabili fratri .. episcopo vilnensi⁵³
salutem et apostolicam benedictionem. Conquestus est nobis venerabilis frater nos-
ter, Andreas episcopus luceorensis⁵⁴, quod nobiles viri Alexander Pyanckowisky de
Slepczie⁵⁵, Sigismundus de Grapkowo⁵⁶, Nicolaus de Skarzyno, Martinus de Skar-

^b pateisimas iš *behulffen*.

⁵² Popiežius Mikalojus V, 1447 m. kovo 6 d. – 1455 m. kovo 24 d., gimęs Tommaso Parentucelli.

⁵³ Vilniaus vyskupas Motiejus, 1422 m. gegužės 4 d. – 1453 m. gegužės 9 d., Vilniaus pirklio sūnus,
arba dar labiau tikėtina – jo įpėdinis Mikalojus iš Šalčininkų, vyskupavęs 1453 m. spalio 17 d. – 1467 m.
rugsėjo 29 d., bajorų kilmės.

⁵⁴ Andrius iš Plońsko (Mazovijos), Lucko vyskupas 1425–1459 m.; 1429 m. pasveikino Lucko suva-
žiaivime dalyvavusius valdovus; aktyvus bažnyčių fundatorius.

⁵⁵ Aleksander Piączkowski iš Slepczie, žinomas Chelmo veliavininkas (*chorąży*), minimas žemės teis-
mo bylose nuo 1445 iki 1464 – *Urządnicy wojewódzwa belskiej i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*,
ed. H. Gmiterek, R. Szczygiel, A. Gašiorowski, Kórnik, 1992, nr 1033, s. 145.

⁵⁶ Nežinomas bajoras iš Grabkovo. Grabkovas – žinomas Vloclaveko vyskupui priklausęs kaimas. –
Žr. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, ed. F. Sulimierski, t. 2, War-
szawa, 1881, s. 770.

zino⁵⁷ et Cristinus de Boyanin⁵⁸, domicelli Chelmensis⁵⁹, Cracoviensis⁶⁰ et Plocensis⁶¹ diocesium super quibusdam decimis, fructibus, redditibus, proventibus, terris, possessionibus, pecuniarum summis, bonis et rebus aliis ad mensam episcopalem luceorensem ac alias ad eum ratione persone sue legitime spectantibus iniuriantur eidem. Ideoque fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatinus vocatis, qui fuerint vocandi, et auditis hincunde propositis, quod instar fuerit, appellatione remota decernas, facieris quod decientas per censuram ecclesiasticam permitto observari provisionem in terras dictorum nobelium auctoritate presencium videlicet sententia proferacionis a nobis mandatum super hoc receperis speciale. Testes autem qui fuerint nominati, si se gracia, odio vel timore subtraxerint censura, simili appellatione cessante compellas veritati testimonium perhibere.

Datum Rome apud Sanctammariam maiorem⁶²

⁵⁷ Nežinomi bajorai iš Skarzyno, Palenkės kaimo netoli Ciechanovo.

⁵⁸ Nežinomas bajoras iš Bojanino (nežinomas dvaras).

⁵⁹ Kulmo vyskupija.

⁶⁰ Krokuvos vyskupija.

⁶¹ Plocko vyskupija, aptarnauja Mazovijos kunigaikštysčių katalikus.

⁶² Romos didesnioji Šv. Marijos Bazilika (Santa Maria Maggiore).

***ANEKDOTA EMPORIKA: HOW DID FIFTEENTH-CENTURY LITHUANIAN
MERCHANTS OVERCOME DIVINE AND MAN-MADE OBSTACLES TO TRADE?***

Summary

S. C. ROWELL

This article takes three anecdotes from unpublished Gdańsk manuscripts of Lithuanian origin referring to obstacles to trade, which throw light on broader aspects of everyday life in the late-mediaeval Grand Duchy: the sale of grain by Bishop Andrius Goskovičius of Vilnius (1483) and what this shows of early Lithuanian trade in grain and the running of episcopal estates; the consequences of shipwreck on the Nemunas and Curonian Spit routes between Kaunas and Gdańsk; and how the heir of a Trakai merchant, who died unexpectedly of plague in the late 1480s, was tracked down by the town's councillors and helped to regain a shipment of wax deposited many years earlier in the storehouse of a Gdańsk merchant. Despite the growth in the use of written evidence in Lithuania, personal contacts and the many-layered intervention of colleagues, kin and patrons dominated the resolution of commercial problems in the late fifteenth century. An appendix contains five relevant German and Latin texts, which are published for the first time.

Gauta 2008 m. spalio mėn.

S. C. Rowell, Ph. Dr. Lietuvos istorijos instituto LDK istorijos skyriaus mokslo darbuotojas. Kelių monografijų, daugelio mokslinių straipsnių lietuvių, anglų, lenkų ir kt. kalbomis autorius. Mokslinių interesų kryptis: XIV–XV a. LDK politinė ir kultūros istorija.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.